

krijgsdienst opgewekt met flinke pas de roep van de Aanvoerder volgen, overal heen. Seneca³⁴ zei:

Wij zijn beëdigd om het menselijke te verdragen en om ons niet door datgene te laten verwarren, wat wij niet mogen en kunnen vermijden; wij zijn in een koninkrijk geboren, vrijheid betekent: God gehoorzamen.

Hoofdstuk 15

Overgang naar het tweede argument voor standvastigheid, dat ontleend is aan de noodzakelijkheid. Haar macht en werking. Tweevoudige beschouwing van die noodzakelijkheid, allereerst zij die inherent is aan onze wereld zelf

Lipsius, dit is het stevige schild van Vulcanus tegen al wat van buiten ons overvalt, dit is de gouden wapenrusting waarin Plato ons tegen toeval en fortuin wilde laten strijden: zich onderwerpen aan God, denken aan God, en bij ieder voorval onze geest naar de grote Wereldgeest richten, ik bedoel de Voorzienigheid. Nu ik haar heilige en succesvolle troepenmacht voldoende in het veld heb gebracht, zal ik een tweede colonne doen opmarcheren en optrekken, die onder de banier van de Noodzakelijkheid strijdt. Een dappere, geharde colonne van staal, die ik niet zonder reden een bliksemend legioen kan noemen, want onbuigzaam en onverzettelijk is die kracht, die alles bedwingt en overheerst. Het zou mij verbazen, Lipsius, als jij daaraan weerstand zult bieden. Toen men aan Thales eens vroeg wat het sterkste ter wereld was, gaf hij terecht als antwoord:

Noodzaak, zij heerst over alles.³⁵

Over haar bestaat een oude uitspraak, ietwat onvoorzichtig geformuleerd overigens:

Zelfs de goden verbreken niet de noodzakelijkheid.³⁶

Haar verbind ik nu aan de Voorzienigheid, omdat zij daaraan verwant is, of, beter gezegd, daaruit ontsproten is. De noodzakelijkheid komt immers uit God en diens besluiten voort, deze 'Ananke' is, zoals een Grieks wijsgeer³⁷ heeft gedefinieerd:

de vaste verordening en onveranderlijke bevoegdheid van de Voorzienigheid.

Dat zij bij algemene rampspoed betrokken is, zal ik in een dubbele bewijsvoering aantonen, met als uitgangspunt de wereld en het noodlot. Het is eigen aan al het geschapene om

krachtens een soort natuurlijke geaardheid de weg van verandering en verval op te gaan. Zoals een verterende roest van nature aan ijzer verbonden is en een aanretende vermolming of houtworm aan hout, zo kennen levende wezens, steden en koninkrijken hun eigen, innerlijke oorzaken tot verval. Hoog, laag, groot, klein, stoffelijk of geestelijk, alles van eeuwigheid tot amen gaat ten onder. Zoals rivieren in een voortdurende, snelle loop naar zee stromen, zo glijden alle menselijke zaken via het kanaal, zagezegd, van de calamiteiten naar hun eind. Dit einde nu is dood en vernietiging, waarvoor de pest, oorlogen en bloedbaden de dienaren en werktuigen zijn. Als de dood onvermijdelijk is, dan zijn ook rampen in dit opzicht onvermijdelijk. Ik wil dat je dit duidelijk door voorbeelden inziet en zal er daarom niet voor terugdeinzen met jou voor korte tijd een geestelijke wereldreis te maken.

Hoofdstuk 16

Voorbeelden van noodzakelijke verandering of ondergang in de gehele wereld. De hemel en de elementen veranderen en zullen eens vergaan. Hetzelfde kan men bij steden, provincies en koninkrijken waarnemen. Kortom, alles verloopt hier in een kringloop en niets is bestendig of onveranderlijk

Er is voor onze gehele wereld van den beginne af een eeuwige wet uitgevaardigd: ontstaan, vergaan, verschijnen, verdwijnen. De Heer der Schepping heeft geweld dat niets bestendig of onveranderlijk zou zijn behalve hijzelf.

Alleen de goden zijn

voor ouderdom en dood gespaard, de tijd verwoest almachtig al het overige,

roept een tragediedichter uit.³⁸

Alles wat jij aanschouwt en bewondert, vergaat op zijn tijd of althans verandert. Zie je de zon? hij gaat onder. De maan? zij neemt af en verbleekt. De sterren? zij verschieten en verdwijnen. Ook al probeert het menselijk verstand het te maskeren of te excuseren, toch hebben zich aan de hemel verschijnselen voorgedaan, en zij zullen zich blijven voordoen, die theorieën en talenten van astronomen trotseren. De kometen met hun wisselende vorm, positie en baan laat ik buiten beschouwing. Geen Aristoteles zal mij licht doen geloven dat zij alle uit lucht